

Myšlení a netechnický přístup k věcem, jejich chránění a ohleduplné (básnické) zacházení s nimi

Jiří Olšovský

Envigogika 8 (3) – Recenzované články/Reviewed Papers

Publikováno/Published: 15. 10. 2013

DOI: <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.389>

Abstrakt

Studie ukazuje, že se lze vymknout z vlády machinace a bezodstupovosti, kdy ve svém vlastním zamyšlení dojdeme k nové bdělosti myšlení. Z lidí se stanou, dá se říci, skuteční smrtelníci, budou neantropocentricky pobývat mezi nebem a zemí – ve vztahu k posvátné dimenzi přírody. Naše promluva začne odpovídat nároku ryzího bytí, nabyde rysů původní *poiésis*. Tehdy se člověk rozepne do krásy, což mu poskytne možnost pobývat v události pravdy, překoná tak úděl zjednávání a opět přistoupí k srdci přírody.

Klíčová slova

zjednávání, technika, bdělost myšlení

A thinking and non-technical approach to issues, their safeguarding and the thoughtful (poetic) handling of them

Abstract

This paper shows that it possible to wrench oneself free of the forces of machination and distancelessness, when through our own thinking, we can come to a new vigilance of thought. Thus one can say that men shall become true mortals, they will dwell non-anthropocentrically between heaven and earth in relation to the holy dimensions of nature. Our discourse begins to answer to the demand of true being, and acquires the characteristic of original *poiésis*. Only then can man release himself to beauty to enable him to live within acts of truth, and thus overcome the destiny of enframing and re-entering the heart of nature.

Key words

enframing, technology, vigilance of thinking

Podle Heideggera existuje myšlení, které stojí mimo rozlišení racionálního a iracionálního, které je ještě střízlivější a přesnější než vědecká technika. Zde prozkoumám, jak právě technika ve vztahu k věcem stále rozhodněji určuje tvářnost našeho světa; jak je z tohoto důvodu zapotřebí osvobodit pohled pro věci, aby ve skutečné básnické či myslivé řeči vyvstaly v tom, co vpravdě jsou. K tomu je třeba být na cestě a vytrvale se ptát, jak se to má s bytností řeči a myšlení. Myšlení probíhá skrze řeč, jen pomocí řeči můžeme odhalit i bytnost techniky, bytnost básnění a myšlení, být s jejich bytostným jádrem prostřednictvím řeči v souladu. Jen skutečný myslitel přiměřeně odpovídá tomu, co ho oslovuje, otevírá se pravdě, přibližuje se bytí samému.

Technický přístup ke světu; zjednávání

Heidegger se snaží přivést člověka ke správnému, „pravému“ vztahu k technice přiblížením se k bytí samému,¹ překročit běžnou představu o technice jako celku zařízení, tedy v její instrumentalitě. Heidegger spěje k bytnosti techniky – jen v takovém odkrývání se může díť „něco pravdivého“.² Bytnost techniky mu není nic technického. „Technika není totéž jako bytnost techniky.“³ Instrumentální určení techniky nevyjevuje bytnost techniky a její působení v novověku.⁴ Je třeba hledat hlouběji a spět k tomu, „co je pravdivé“.⁵ Každopádně platí, co po Heideggerovi opakují mnozí, že je třeba mít techniku pod kontrolou a využívat ji přiměřeným způsobem, aby se nakonec sama neobrátila proti člověku.

Dále Heidegger osvětluje samotné „poskytování výskytu“, kdy něco vzchází z nepřítomnosti do přítomnosti svého zjevu – řecky *poiésis*. Nejde tedy jen o básnické vynášení obrazů do skutečnosti. I *fýsis* je koneckonců skýtáním výskytu, jež se projevuje například při rozkvétání květů na jarním stromě, které se děje jaksí samo od sebe (od přírody), zatímco umělec vytváří obraz ze sebe sama, ze své schopnosti tvořit. Jak se odehrává/děje skýtání výskytu, třeba i v umění (nejen v přírodě)? „Skýtání výskytu vynáší ze skrytosti do neskrytosti. K poskytnutí výskytu dochází pouze tehdy, jestliže skryté přechází do neskrytosti. Toto přecházení spočívá a probleskuje v tom, co nazýváme odkrývání. Řekové pro to mají slovo *alétheia*.“⁶ Pro nás dnes je to pravda jako „správnost představování“.

I technika odkrývá každé poskytování výskytu, a tedy i technika je odkrýváním, jedním ze způsobů odkrývání, není pouhým instrumentem, prostředkem; patří do oblasti od-

1 Někteří vykladači Heideggera toto považují za „mytologické“ gesto německého myslitele, onen návrat k řecky chápanému bytí, k jeho „volání“. Spatřují v tom pouhý návrat k primordialitě řeckého počátku západního myšlení (srv. např. Caputo, J. D., *Demythologizing Heidegger*, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis 1993). Myšlení bytí jim připadá jako myticky zaměřené na původní „čistotu“ počátku. U Heideggera však takové zdůrazňování jakési čistoty počátku nenacházíme, Heidegger vůbec tento počátek nemytizoval a nevylučoval jiné možnosti myšlení (jak je rozvíjeli z Heideggerova myšlení takoví myslitelé, jako byl E. Lévinas, J.-F. Lyotard a J. Derrida).

2 Heidegger, M., „Otázka techniky“, in: týž, *Věda, technika a zamýšlení*, přel. J. Michálek, J. Kružíková, I. Chvatík, Oikúmené, Praha 2004, s. 9. (Dále jen OT a číslo stránky. Nyní se nachází Otázka techniky v: Heidegger, M., „Die Frage nach der Technik“, in: týž, *Vorträge und Aufsätze*, in: týž, *Gesamtausgabe*, Bd. 7, V. Klostermann, Frankfurt am Main 2000.)

3 Tamtéž, s. 7.

4 „Nejvnitřnější a dnes ještě skrytou bytností zpředmětnění – nikoli jeho důsledek či dokonce jen jeho způsob vyjádření – je technika.“ (Heidegger, M., *Einleitung in die Philosophie*, in: týž, *Gesamtausgabe*, Bd. 50, V. Klostermann, Frankfurt am Main 1990, s. 111) (Zimní semestr 1944/45; dále jen EF a číslo stránky.)

5 OT, s. 9.

6 Tamtéž, s. 12.

krývání – je tedy určitým druhem pravdy. „*Techné* patří k poskytování výskytu, k *poiésis*; i *techné* je však něco poetického.“⁷ Je, již od Aristotela, lidským způsobem odhalování/odkrývání pravdy (na rozdíl od původní *fysis*). Přesto se odkrývání vládnuocí v moderní technice liší od poskytování výskytu ve smyslu *poiésis*. Heidegger tvrdí: „Odkrývání vládnuocí v moderní technice je vymáhání...“⁸ Krajina je podrobena vymáhání, nejruznějšímu vytěžování surovin a zdrojů, o zemi se více náležitě nestaráme a nepečujeme o ni. Dnešní druh odkrývání „přírodu zjednává a stanovuje ji“, to znamená, podrobuje ji všemožnému vymáhání (*Herausfordern*). Člověk se podílí na technickém způsobu odkrývání, vykonává vymáhající odkrývání a stává se i on sám pouhým „materiálem“ ve vymáhajícím odkrývání.⁹ Do určitého způsobu odkrývání je člověk však podle Heideggera přiveden, vždy nějak odpovídá na výzvu bytí. Člověk je tak povoláván do jistých způsobů odkrývání, tedy i do současného způsobu stanovování a zjednávání (*Gestell*).

Co je to však toto zjednávání? Je to podle Heideggera vymáhavý způsob odkrývání jsoucna, období v dějinách bytí, kdy vítězí totální manipulovatelnost – a to je bytnost techniky. Na člověku je tedy „vymáháno, aby se podřídil určitému význačnému příkazu bytí a odpovídajícímu vztahu k bytí“. Nejde tedy o nic strojově technického, jde, znovu, o sám typ přítomnosti, kdy ztrácíme pravý odstup od jsoucna a nenacházíme přístup k bytí.¹⁰ To, co se odkrývá, se pak vymáhavým způsobem v rámci zjednávání zajistí a objedná jako kdykoli použitelný stav zásob (*Bestand*).

Abychom to všechno náležitě pochopili, je třeba s Heideggerem počátečně ryzím způsobem promýšlet to, co již bylo jednou na počátku (v Řecku) myšleno. Nejde o nějaké pouhé obnovování, nýbrž jde o „střízlivou připravenost užasnout nad tím, co z časnosti přichází“.¹¹ Tak je třeba znovu pochopit vládu vzházející *fysis* a spolu s tím se zároveň zamyslet nad moderní fyzikou a matematickou přírodovědu. Díky hlubšímu zamýšlení nad moderní metafyzikou lze pak přijít k tomu, že i celek přírody je vymáhavým způsobem opanováván zjednáváním, kdy se z přírody činí pouhý stav zásob a systém informací, které lze čím dál účinněji využívat – a nakonec stavět proti samé přírodě a člověku v ní.

Je zapotřebí nových a hlubších zamýšlení nad celkem jsoucna. Myslet znamená tázat se, vytvořit vůbec vztah k bytnosti toho, po čem se tážeme, jak říká přímo Heidegger – „odpovídat bytnosti toho, nač se tážeme“.¹² Jen tak se může ukázat bytnost pravdy: ve vytrvale tázajícím postoji se může ukázat pravda toho, co se ve skutečnosti zjevuje. Jak je to tedy se zjednáváním? Zjednávání (kdy se veškerá skutečnost stává použitelným sta-

7 Tamtéž, s. 13.

8 Tamtéž, s. 14.

9 „Vyvstání novověkého člověka směrem k zpředmětnění je metafyzickým původem dějin novověkého člověka, v jejichž průběhu člověk stále jednoznačněji ukotvuje svou bytnost v absolutním faktu, že je člověkem vytvářejícím.“ (EF, s. 111) Moderní člověk je tvůrcem, vytvářejícím různé produkty, takto se výrazně ustavil od renesance jakožto aktivně tvůrčí individualita a subjektivita.

10 OT, pozn. e, s. 18.

11 Tamtéž, s. 22. Schopnost úžasu v sobě podržují básníci i filosofové. To potvrzuje Jan Patočka ve své úvaze o „filosofii K. H. Máchy“, když zároveň vidí přiměřený rozdíl mezi výkonem básníka a filosofa: „Básník a ten, kdo filosofuje, prožívají svět i myšlenky docela rozličně; oba se sice snaží sestoupiti co nejhloub, až k samotným pramenům jsoucího, ale pro filosofa jest nejdůležitější, aby je co možná ujasnil a vtělil v typické a pevné stanovisko ideové, kdežto básník je jimi strhován k vizím, jejichž subjektivní jednotou je sama jeho básnická zkušenost, zatímco objektivní jednotu proň nemá zájmu.“ Úžasná básnická zkušenost zde jakoby stojí proti více zjasňující (racionální) filosofické meditaci. Tím je dán základní rozdíl mezi básněním a myšlením (jak o tom také hovoří M. Heidegger). Viz: Patočka, J., „Symbol země u K. H. Máchy (1944)“, in: *týž, Umění a čas, I, Oikúmené, Praha 2004, s. 104.*

12 OT, s. 23.

vem) nás vlastně posílá na cestu odkrývání: žijeme v čase zjednávání, a přesto i tato situace nás posílá – v období zapomenutosti na bytí – na cestu myšlení. Současným údělem bytí je tedy zjednávání, z něhož je třeba myslet. Dnes vsutku jako by vládlo zjednávání, nikoli součtveří (*Geviert*), jak dále ukážeme. Údělem bytí je dnes stále spíše manipulativní zjednávání, než čtyři Heideggerovy tvářnosti bytí, tedy součtveří země, nebe, smrtelného a božského v jejich vzájemném zrcadlení a jednotě – čemuž by mohl odpovídat člověk a tak nalézat svůj pravý domov, kde by mohl pěstovat autentické stavění a vytváření, původní *poiésis*. Jaký úděl odkrývání námi nakonec bude vládnout? Zasluchněme svůj skutečný úděl?¹³

Úděl bytí je podle Heideggera nesen základní svobodou, svobodou bytí. Odtud teprve lidské bytí může odpovídat pravdě bytí: když je otevřeno svobodě bytí samého, jeho tajemství, aby se samo mohlo osvobodit, uvolnit do volnosti (*Freie*) osvětleného a odkrytého (světa). Toto otevřené pole volnosti určuje a vládne jím základní svoboda bytí, z něho pochází veškeré odkrývání.¹⁴ Svoboda bytí je v očích Heideggerových ono světlivě-skrývající, „v jehož světlíně [*Lichtung*] vlaje závoj, který zahaluje bytování veškeré pravdy...“.¹⁵ Pravda má tedy světlivě-skrývavý charakter, onen „závoj“ pravdu při jejím odkrývání zároveň zahaluje. Proto se může vůbec dít zjednávání.

Zjednávání a jeho vláda je dnešním údělem odkrývání. K tomuto uvědomění dospějeme podle Heideggera, jestliže jsme s to prodlévat v otevřeném poli našeho údělu, jestliže se myslivě a výslovně otevřeme bytnosti techniky. Tehdy jsme zároveň jakoby přijati do „osvobozujícího nároku“ údělu bytí. Člověk svým údělem je „přijat“ do údělu bytí a nějakým způsobem vždy odkrývá svět, existuje „na cestě odkrývání“. Na své cestě však většinou dnes člověk sleduje pouze to (a jedině odtud přijímá veškerou míru), „co je odkryté na způsob zjednávání“, pohybuje se tedy jakoby po „okrajích“ cesty odkrývání, neví příliš o své bytostné „příslušnosti k odkrývání“; stále původněji a počátečněji se také nevěnuje „bytnosti neskrytého“, tj. bytnosti pravdy a pravdě bytí. Možností člověka je tak odkrývat svět na způsob zjednávání, anebo ho odkrývat z bytostné příslušnosti k pravdě bytí, k údělu odkrývání pravdy. Člověk ve svém pobývání na zemi tudíž může být údělem bytí jakožto zjednávání i zásadně ohrožen. „Úděl odkrývání je jako takový ve všech svých způsobech, a proto nutně, *nebezpečím*,“ praví rozhodně Heidegger.¹⁶ Úděl odkrývání námi mnohdy nebezpečným způsobem vládne. Člověk zajisté může přehlédnout či špatně si vyložit to, s čím se setkává, co si představuje jako „správné“ ve svém (nejčastěji subjektivisticky metafyzickém) představování.

Vše, co je, se ukazuje, jak již víme, z neskrytosti (*alétheia*). Člověk je schopen přistupovat svým myšlením k neskrytosti, zjevovat tak bytí jsoucího, jeho pravdu. Vztahem k neskrytosti je určována i bytnost člověka. Neskrytost (jakožto světlina – *Lichtung*) se podle Heideggera proměňuje v dějinách bytí; záleží právě na porozumění jsoucímu, na způsobu zacházení s ním, na způsobu vztahování se k sobě, k věcem a k údělu odkrývání bytí. Špatným vztahováním se k sobě a k pravdě bytí se ztrácí veškerá posvátnost přírody i vznešenost a pravá důstojnost člověka. Heidegger může poznamenat: „Způsob neskrytos-

13 „Shromažďující posílání [*Schicken*], které člověku uděluje směr a teprve ho přivádí na nějakou cestu odkrývání, nazýváme úděl [*Geschick*]. Z něho se určuje bytnost veškerých dějin.“ Tamtéž, s. 24.

14 „Svoboda [*Freiheit*] spravuje to, co je volné a svobodné [*das Freie*] ve smyslu prosvětleného, tzn. odkrytého.“ (Tamtéž, s. 24) „Svoboda je oblast údělu, který pokaždé přivádí odkrývání na cestu.“ (s. 25)

15 Tamtéž, s. 25.

16 Tamtéž.

ti, v němž se příroda představuje jako spočitatelná souvislost působení sil, může sice dovolovat správná zjištění, avšak právě kvůli těmto úspěchům přetrvává nebezpečí, že ve všem tom správném se ztratí to pravdivé.“¹⁷ Největší nebezpečí nastává, jak si již jasně uvědomujeme, když úděl bytí panuje jako zjednávaní. Z člověka se stává pouhý „zjednavatel použitelných stavů“, nedotýká se autenticky neskrytosti bytí, předměty a věci vidí už jen v rámci kdykoli použitelných stavů a využitelných zdrojů, jež zjednáva a stanovuje v rámci údělu zjednávaní. Člověk sám se náhle jeví už jako nějaký materiál, „použitelný stav“; tehdy se člověk v pohledu Heideggerově ocitá „na nejzazším okraji srázu“. Sám to takto vůbec nemusí vidět, může si naopak připadat jako „pán země“. „Tím se šíří zdání, že všechno, s čím se setkává, existuje, jen pokud je to dílo člověka.“¹⁸ Subjektivistický iluzionismus nabývá vrcholu, člověk do všeho promítá už jen sám sebe, aniž by se dotýkal skutečnosti v její pravdě. Ačkoli člověk subjektivisticky do všeho proniká a tak nad vším panuje, se sebou samým se vpravdě nesetkává – je jen bezmocnou součástí vymáhajícího zjednávaní. Nejhorší je, že toto vymáhavé zjednávaní člověk dnes „nevnímá jako oslovení [Anspruch], jež na něj klade nárok“. Nechápe to jako výzvu pro své myšlení a jednání. Tak lehce přehlédne, kdo je vlastně v situaci zjednávaní oslovován, nepotkává skutečně *sebe sama*, a tak ani nemůže zaslechnout výzvu bytí samého, onu přímluvu (*Zuspruch*), vůči níž by mohl ze své vlastní probuzené bytnosti vskutku ek-sistovat (přečínvat do světliny bytí, a tak k ní vůbec vytvářet vztah).

Odkrývání se tedy dnes děje ve smyslu zjednávaní, a tak se zastiňuje vyjevování pravdy. Je ohrožen nejen vztah člověka k sobě samému, ale i k jsoucnu v celku, k bytí samému. Odkrývání ve smyslu *poiésis* je zakryto, pod vládou zjednávaní se jen technicky zajišťuje použitelný stav. Tak se zakrývá i bytnost odkrývání samého, i to, v čem se odehrává neskrytost (pravda) – což souvisí s úplnou zapomenutostí (na) bytí (*Seinsvergesenheit*), na původní roz-díl bytí jakožto střed, z něhož se děje původní sepětí světa a věci.

Jasně nyní vidíme, že nebezpečím pro člověka je zjednávaní jako „bytnost techniky“, jež se nám dává z údělu bytí, kdy se v tísnivém údělu zastiňuje pravda sama. Heidegger zároveň výslovně říká: „Nebezpečná není technika. Neexistuje žádná démonie techniky...“¹⁹ – tak praví důrazně myslitel, a bere tu vítr z plachet těm, kteří jeho samého diabolizovali kvůli údajnému popírání vědy a techniky. Věda a technika se nepopírají, je naopak spatřen jejich relativní význam.²⁰

Cesta z nebezpečí k záchraně

Podívejme se na další krok, který Heidegger vykonává ve svém zamyšlení nad technikou a zjednávaním. Naznačuje, jaká by mohla být cesta z nebezpečí způsobeného zjednávaním, kdy se nám vůbec odpírá možnost zaslechnout výzvu bytí samého, a tak nadějně spět k původnějšímu odkrývání pravdy. Chytá se zde Hölderlinových veršů, které obsahují důležitou myšlenku. Ocitujme si tyto verše: „Kde však je nebezpečí,/ vyrůstá také záchrana.“ Heidegger si ve svém zamyšlení též klade otázku, do jaké míry tam, kde je nebezpečí, vyrůstá také záchrana. Bere tedy Hölderlinovy verše zcela vážně a zjišťuje, že pochopíme-

17 Tamtéž, s. 26.

18 Tamtéž.

19 Tamtéž, s. 27.

20 Technika je bytostným určením novověké vědy. Viz k tomu blíže Novák, A., *Moc, technika a věda: Martin Heidegger a Ernst Jünger*, Togga, Praha 2008, s. 92. Určitou emancipaci vědy od techniky naznačuje Pöggeler, O., *Neue Wege mit Heidegger*, Verlag Karl Alber GmbH, Freiburg/München 1992, s. 313.

li náležitě a dostatečně hluboce (pronikavě) bytnost zjednávaní, může se nám podařit „vynést na světlo ono záchranné v jeho vzcházení“.²¹ Heidegger se chytá Hölderlinova náznaku a snaží se pochopit, jak je v zjednávaní zakořeněna záchrana, jak lze myšlením zachytit zář pravdy, která odtud může vzkvést. Je třeba se jasněji s Heideggerem zeptat na bytnost techniky, na bytnost zjednávaní, jen to nás paradoxně povede k záchraně.

Zopakujme si: zjednávaní je údělem bytí seslaný vymáhavý způsob odkrývání; je tak naším údělem. Nejsou to stroje nebo technici – ti nanejvýš patří do rámce zjednávaní jakožto „kus použitelného stavu“. Odkrývání patří k údělu bytí, jež ho „uděluje člověku“, jednou ve stylu *poiésis*, jindy v modu zjednávaní. Zjednávaní zjevně *poiésis* „zastiňuje“, odkrývání a odhalování pravdy se zde nemohou dít autentickým způsobem, jde o vymáhavé odkrývání, jež se vším nakládá jako s použitelným stavem.

Úděl bytí se nám skýtá, dává se nám jakožto „poskytování“, a tak máme možnost participovat na odkrývání pravdy, být k ní přivlastněn v uvlastňující události pravdy (*Ereignis*). V tomto procesu je člověk posílán do odkrývání, a v tom tkví i možnost záchran, jež vzchází z nejkrajnějšího nebezpečí vyzývavého zjednávaní. Tehdy „záchranné nechává člověka nahlédnout do nejvyšší důstojnosti jeho bytnosti a umožňuje mu opět se do ní vrátit. Tato důstojnost spočívá v tom, že člověk dohlíží na neskrytost a s ní vždy i na skrytost veškerého bytí na této zemi“.²² Člověku je tedy především umožněno se za příznivých podmínek vrátit ke své důstojnosti, do vážnosti své bytnosti, kdy ve své samosti (*Selbstheit*) nachází sám sebe, své opravdové bytí na zemi, a to v naladění na uvlastňující událost pravdy. Ono záchranné pochází pak ze skrytosti samé, již je třeba zohlednit, aby „strážce pravdy“ mohl pohlédnout na neskrytost, na původní pravdu, jež se nám tak může dávat a již je možno v tvůrčím gestu vyjádřit.

Skrytí, skrytost je zde předchůdný počátek, sám zdroj všeho bytí (*létché*), tedy bytí samo jako skrytá plnost, jež povstává teprve do neskrytosti: odtud lze nazřít dějící se přítomnou pravdu. Jde tedy v naší situaci především o to uvědomit si svou přináležitost k tomu, co se skýtá, dává se nám skrze naši otevřenou svobodnou bytnost (naše duchovní srdce, řečeno s tradiční metafyzikou, již ovšem hojně využíval například Reiner Maria Rilke). Tehdy můžeme jakožto procitlí k sobě (ke svému ryzímu bytí), v přináležitosti k bytí samému, si začít všimnout bytnosti techniky. Nebudeme-li se mýjet s bytností techniky, je možno podle Heideggera zaznamenat vzestup záchran z bytnosti zjednávaní a technické metafyziky, a překonávat tak nebezpečí s nimi spjaté. Jde tedy o to na technice spatřit to podstatné, nevidět jen pouhé technické stroje a aparatury, snažit se uvidět samo zjednávaní, poodstoupit od vynuceného stanovování, jež zastírá pohled na událost odkrývání a na bytnost pravdy. Tak se teprve s naší rostoucí myslivou zkušeností, může ukázat „vzestup záchranného“.²³

Heidegger se tu odvážil ve svém zamyšlení přispět k prvnímu zazáření onoho zachraňujícího, jež se může ukázat ze samého jádra nebezpečí, ze zjednávaní samého jako údělu dneška. I my ostatní tím můžeme být osloveni a doufat v narůstající světlo záchran. O to, co přináší záchranu, je třeba „v jeho růstu pečovat“.²⁴

21 OT, s. 28.

22 Tamtéž, s. 31-32.

23 Tamtéž, s. 32.

24 I Patočka v stopách Heideggerových přemýšlí obdobně: „Naše doba radikálního technicismu a pozitivismu, o níž se zdá, že každý paprsek jakéhokoli smyslu pro zázrak bytí zmizel v radikální odvolatelnosti všeho, je možná epochou, kdy skrze nejvyšší ohrožení se přibližuje ono 'zachraňující', jež ve

Techné a poiésis

Pohlédněme v této souvislosti blíže na vztah *techné* a *poiésis*. Co je *techné*? Kdysi – u Řeků – to bylo jméno pro odkrývání pravdy a krásy, nebylo jen něčím čistě technickým. Tehdy se *techné* rovnala *poiésis*, byla „zbožná, *promos*, tzn. podřizovala se vládě pravdy a starala se, aby pravda zůstávala pravdou“.²⁵ Umění bylo odjakživa odkrýváním patřícím do rámce vytvářející *poiésis*, teprve později se poetické odkrývání stalo pouze záležitostí poezie; prostupuje však veškerým uměním, jež vyjadřuje krásu jsoucna, a je zapotřebí se podle Heideggera k tomuto odkrývání neustále v obnovené živoucnosti vracet.

Heideggerovi jde koneckonců jako Hölderlinovi o to, aby člověk pobýval na této zemi básnický. Pravda se pak může zaskvět ve své kráse. Jak praví sám Heidegger: „Básnické slovo přivádí to, co je pravdivé, aby se zaskvělo jako *to ekfanestaton*, jak říká Platón v dialogu *Faidros*, jako to, co se nejryzeji skví.“²⁶ Bude-li bytnost techniky a bytnost umění bytovat v události pravdy, vyrovnáme-li se tedy s „řádním techniky“ a budeme-li mít zkušenost s podstatou techniky a umění, „budou probleskovat cesty k záchraně“. To půjde, jen když se budeme hlouběji tázat ve svém „zbožném myšlení“.²⁷ Toto bytostně tázavé (ryze zaměřené na pravdu bytí) myšlení je rozjímající z ticha svého tázání a meditace, a jedině tak vpouští do bytí. Je trpělivé i v nouzi běsnění techniky, čeká na zmocnění k tomu, co má být myšleno jako dar, jako přípověď z bytí. Toto naléhavé tázající se myšlení je opakem kalkulativního představujícího myšlení subjektivistické metafyziky, uchovává v sobě právě vztah k básnění s jeho původní *poiésis*.

Vyjevilo se nám spolu s Heideggerem, že vyzývavost moderní techniky je dnes bytostně odlišná od vynášení a otevírání ve smyslu *poiésis*. Vyzývavost reduktivně technického a antropocentrického přístupu počítá s přírodou jen jako s objektem pro subjektivistické chtění nekontrolované techniky. *Poiésis* je s to naproti tomu otevírat člověka do krásy, umožňovat mu pobývat v události pravdy. Přibližovat se k ní je naším stálým úkolem zvláště dnes, kdy dále působí necitlivost epochálního zjednávání vůči přírodě, jež se projevuje jejím drancováním.

Básnický bydlet na zemi

Proto je zapotřebí dál prohlubovat náš vztah k původní *poiésis*, s čímž je spjato přivracení člověka k míře, kterou přinášejí skuteční básníci a myslitelé, kteří jsou s to hlouběji pohlédnout do reality našich dní. Filosoficky se lze přibližovat v Heideggerově vizi k básnění, i když je to spjato s jistými nebezpečími, zvláště s nebezpečím zploštění básně, když se ji budeme snažit pojmově vysvětlit podle nějakého filosofického systému, třeba i podle vlastního systému básníka. Bude třeba se přiblížit k původním zdrojům myšlení a básnění, jak si odpovídají v našem nejniternejším dějinném bytí. Je třeba se dále zamyslet nad básnivým myšlením Hölderlinovým: „Básnický příklon k jeho [Hölderlinovu] myšlení je možné jen jako myslivé vyrovnání se *zjevením původního bytí*, jehož se v tomto básnění dosáhlo.“²⁸ I v básni se tedy může odhalovat pravda ryzího bytí, básníci jako myslitelé jsou

---

své odlišnosti od všeho manipulovatelného a vypočitatelného i tuto vypočitatelnost posléze umožňuje.“ In: Patočka, J., „Čas, věčnost a časovost v Máchově díle, in: týž, *Umění a čas*, I, c. d., s. 376.)
25 OT, c. d., s. 34.

26 Tamtéž.

27 Tamtéž, s. 35.

28 Heidegger, M., Hölderlins Hymnen „Germanien“ und „Der Rhein“, in: týž, *Gesamtausgabe*, Bd. 39, V. Klostermann, Frankfurt am Main 1989, s. 6. (Dále jen HHG a číslo stránky.)

schopni zjevovat autentický smysl dějin, otevírat pro člověka správnou cestu jeho bydlení na zemi.

Jakým směrem musí jít naše snažení, abychom vyjádřili pravdu básnění? Jde o to podle Heideggera vůbec uchopit podstatu, bytnost básnění – to je pravým úkolem pro vykladače, stejně jako uchopit skutečnou „básnickou existenci básníka“, místo a čas básníkovy dějnotvorného pobytu. V čem pak tkívá dále vlastní bytnost básnění? Básnění především záleží v sebenalezení básnického jedince, v „dosažení základu svého pobytu“; vůbec nejde například o vybití našich citů a napětí v nějaké jazykové hře. Je zapotřebí se nejprve vůbec přiblížit k tomu, co zaznívá z promlouvajícího básnění, čím báseň promlouvá ve svém základním ladění, jež povstává z příslušného místa konkrétní básně. Jen tak se lze pozvolna přibližovat k působící síle básně, jen tak lze nakonec dosáhnout i původního společenství svobodných jedinců obohacených básnickovým dílem.²⁹ Básnění „má nad námi vládnout, aby se naše existence stala nositelem moci básnění“.³⁰ Báseň se nám zjeví jen z moci básnění, když ji zakusíme ze své zkušenostní síly, když také opustíme běžnou každodennost a otevřeme se plně oné „moci básnění“. Je třeba také svést podle Heideggera zápas o „prostor básnění“. Je to boj proti nám samým, kdy naše existence je „vyloučena z básnění“, zůstává hluchá a slepá k tomu podstatnému, k tomu, co se v básni, v básnické promluvě skutečně zjevuje: s tím je třeba zápolit a tvůrčím způsobem procházet básní.

Nahlédneme kupříkladu, že právě každodennost může způsobit náš laxní přístup k řeči a jazyku, moc řeči k nám nemusí promlouvat, vše je „matné a ohmatané“, věci k nám nepromlouvají. Proto se musíme snažit vydržet v žilvu básnění, nepodléhat pouhé „zvědavé hře“ se slovy; tak se nám může zjevit i skutečný prostor Hölderlinova (nebo Rilkeova, Traklova, Georgova) básnění, jeho zdánlivá cizost a neuchopitelnost. K významu básně je třeba se přibližovat, zkoušet nové přístupy do míst, které mohou být kdykoli rozvaleny.³¹

Básnění je především třeba zgruntu rozumět, chápat ho z hloubi, jak báseň vzchází z básníkovy prožitku, z jeho duševní niternosti a naladění (ovšem jen tomu, že básnění je výrazem duševních pocitů, nelze lehce podléhat a stavět na tom). Je nutno se konečně ptát podle Heideggera na bytnost básnění – tu je zapotřebí ve svém myslivém rozjímajícím přístupu zakusit.

Psát poetický text znamená nějak sepsat svůj prožitek či nápad. Slovo „poetický“ pochází, jak ukazuje Heidegger ve svém textu, z řeckých slov *poiein* a *poiésis*, což znamená něco vytvářet, tvůrčí činnost, ukazující vyjevování. A právě Hölderlin je podle Heideggera „básník básníků“, který je intimně seznámen s původním poetickým básněním, který v sobě dokonce spojuje myslitele a básníka. Na něm lze tedy sledovat určitou příbuznost a odlišnost těchto dvou živelů – myšlení a básnění.

V čem tedy tkívá bytnost básnění? Nejde ani tak o to, že by básník jen zpracovával své prožitky (což samozřejmě činí), ale důraz je u Heideggera při výkladu Hölderlinových básní kladen na vystavenost básníka vnějšímu „nečas“, včetně samé přemoci ryzího bytí (*Seyn*). Básník bez uhýbání vydrží tuto „řeč bohů“ v podobě blesků a černočerného nečasu, zachytí tyto pokyny bohů a dál je jako nějaký transformátor předává svému lidu.³² Takto se klade samo pobývání lidí na zemi do oblasti/sféry „kynutí bohů“. Básnickovým

---

29 Srv. tamtéž, s. 15.

30 Tamtéž, s. 19.

31 Srv. tamtéž, s. 23.

32 Viz tamtéž, s. 31.

úkolem je tato znamení zachytit, rozumět tedy do určité míry řeči bohů, přetavit pak tato kynutí do své básnické řeči a předat je svému lidu.

Bohem může být u Hölderlina sama (božská) příroda, neboť píše výslovně: „... přítomná jak bůh/ Je příroda a nikdy nenechá/ Samotné ty, k nimž jednou přilnula (...)/ A po věky působí seshora/ Ten její hřejivý nebeský oheň.“³³ Básník se tu jako zakladatel takřikající vystavuje kynutí bohů (přírody) a vestavuje do své řeči poskytnutá „kynutí bohů“, vpravuje ji do základů rodné řeči lidu, a dějinné bytí lidu tak může souznít s bytím samým. Básník tu vyjadřuje jako myslitel pravdu a krásu bytí. Básník je tudíž také zakladatelem ryzího bytí. Básnění není nic běžně každodenního, je to něco bytostně zakládajícího, výsostně důležitého pro bytí národa. Jak píše po svém Hölderlin, a Heidegger verš také cituje: „Zůstane však, co založí básníci.“³⁴

Zároveň však u Hölderlina platí, že psát básně je – z hlediska každodennosti – „nejnevinnější zaměstnání“. Děje se mimo každodenní vypočítavost, polovičitost a okázalost. A tak vyvstává skutečná náročná povolání básníka, jeho opravdové „hrdinství“, v němž básníkův pobyt (*Dasein*) zakládá samo bytí (*Sein*) v nepřízni času. V básníkově existenci jde pak o to, vyrovnat se jak se zdáním každodennosti, s jejími iluzemi, tak se i sladit s bytím samým. Skutečných básníků je však podle Heideggera málo, ale Hölderlinovi se podařilo zdárně a naléhavě „vyřešit“ napětí mezi bytím a zdáním, proto je knížetem básníků.³⁵ Podobně líčí Jan Patočka básnění Máchovo. Karel Hynek Mácha filosofoval o čase, pronikal v některých básních a básnických úvahách až k samému bytí, k uvědomění si rozdílu mezi běžným chronologickým časem a časem autenticky bytostným, což jedině může člověka otevřít jeho skutečnému poslání – při uvědomění si vlastního lidství a existence.³⁶

Heidegger při této příležitosti vykládá Hölderlinovy verše: „Ač pln zásluh, přece bydlí/ Člověk na této zemi.“ Člověk má zásluhy v tom, že neustále něco vytváří a produkuje. To ale není pro Hölderlina, jak to správně vystihuje Heidegger, to nejdůležitější. Na této zemi jde především o autentické, „básnické“ bydlení a o ryzí pobyt, o pravé „uvlastněné“ tubytí (*Da-sein*), jak se projevuje v pozdním Heideggerově myšlení.³⁷ Náležitě uvlastněné a založené tubytí je s to komunikovat s bytím a jeho pravdou, kterou lze pak odhalovat. Básnickost by také měla jako bytostný rys patřit k lidskému pobytu na zemi. Základním děním dějinného lidského pobytu ovšem musí být schopnost „vystavit se ryzímu bytí“.³⁸ Člověk pak za příznivých okolností, jak píše opět Hölderlin, hledí „vzhůru“, dotýká se krásy, může napodobit „zdrženlivost a čistotu“ nebesťanů (čistých jak děti), tedy „změřit se božským“. Pak potenciálně může z člověka, ze zaposlouchání se do své niternosti, vyrůst „vážený duch“; tehdy dosahuje „nesmrtelnosti“, jak takřka kierkegaardovsky uvažuje Hölderlin v témže textu s názvem *V rozmilé modři*.³⁹

33 z textu Empedoklova smrt, in: Hölderlin, F., Světlo lásky, Československý spisovatel, přel. V. Mikeš, Praha 1977, s. 66.

34 báseň Rozpomínka, in: Světlo lásky, c. d., s. 66.

35 Srv. HHG, s. 35.

36 Viz Patočka, J., „Čas, věčnost a časovost v Máchově díle“, in: Týž, Umění a čas, I, c. d., s. 381.

37 Srv. např. již Heideggerovy Příspěvky k filosofii z let 1936-38: Heidegger, M., Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis), in: Týž, Gesamtausgabe, Bd. 65, V. Klostermann, Frankfurt am Main 1989, s. 225 nn.

38 HHG, s. 36.

39 Viz Světlo lásky, c. d., s. 82.

Promluva myšlení a básnění

Heidegger se zde také zmiňuje o situaci, kdy básnické, jež je základním děním lidského pobytu, a jež je zároveň bezstarostně klidné i hrůzné (dotýká se propastného), může být skutečným říkáním a opravdovou promluvou jako autentické myšlení. Básnická mluva se stává vskutku „zvěstnou mluvou“ (*Sagen*), a do takové se otevírá i vlastní myšlení, pokud je s to se ptát až k jádru věcí – a neustat v tom. Myslivé říkání filosofie může být stejně skutečné jako autentické říkání a promluva básnění. Taková promluva v obojím živlu vyvstává jako vymlčování pravdy bytí, kdy se ze svého mlčení vydestilovává to podstatné. Rozdíl mezi oběma živly je snad pak jen ten, že filosofické myšlení v sobě podržuje nezbytnou „přísnost a přesnost“. S nimi lze pak přistupovat i k interpretaci básně, vždyť výklad a porozumění básni se mohou ukázat jako povrchní. Nestačí se báseň jen naučit zpaměti a povrchně ji vykládat, báseň je třeba „básnický spolu-říkat“.⁴⁰

Promluva myšlení a básnění je krokem mimo běžné zaujímání stanoviska, mimo obvyklé subjektivistické (bezodstupové) myšlení. Můžeme se však otevírat „jinému myšlení“, jak k němu Heidegger spěje ve svém rozvrhu po období *Bytí a času*. Od roku 1936, kdy začíná psát své *Příspěvky k filosofii*, se odemyká sféra jiného myšlení jako odpovídání pravdě bytí samého, kdy člověk získává novou bdělost vůči jsovcu, kdy v sobě rozněcujeme nový a citlivější přístup k věcem a přírodě. I Heideggerův jazyk se stává promyšleně poetičtější, dostává se tak k samé bytnosti našeho pobývání na zemi.⁴¹

Příchod věci jako věci

V době vlády zjednávaní (*Gestell*) a technovědné manipulace (*Machenschaft*) není věc více schraňována (střežena a opatrována) v tom, co vskutku je, nevidí se z hlediska svého smyslu (věc jako věc); člověk se nedostává do její blízkosti, věc se nenechává bytovat ve svém „věcnění“, tj. „ze světování světa“. Právě tehdy věc „věcní“ a my se necháváme oslovit jejím „světujícím bytovaním“.⁴² A tehdy také „necháváme věci být“ v tom, co jsou, ukazuje se jejich bytnost, pravda a jejich smysl. Pak se teprve bere ohled na základní skrytost věcí, na jejich „zrcadlovou hru“ se světem, na světlinu bytí, jež věci obepíná a ochraňuje. Světlna (*Lichtung*) je u Heideggera otevřené pole, v němž se děje pravda bytí, je to základní (chaotická) otevřenost, otevřená volnost (krajina) ukazování se (otevřeno, *Offene*) jako předpoklad všeho jasu – světla i myšlení. Jde tedy o událost bytí samého.

Věda nehledí ke skutečné bytnosti (věcnosti) věcí, setkává se s věcí jen jako s předmětem, klade si ho před sebe a ve svém vědeckém představování ho „napíná na skřípec“ svých měření. Věc jako věc zůstává pro vědu „nicotnou“. Heidegger proto může napsat ve své přednášce o věci z roku 1950: „Bytnost věci [ve věděni vědy] nevychází nikdy najevo, tzn. nedostává se k řeči.“⁴³ Heidegger tak poukázal na určitý redukcionismus v přístupu vědy a techniky k věcem, a otevřel se mu takto i celkový kritický pohled na naši subjektivistickou dobu, nesenou pouhou technovědnou vůlí k moci.

40 HHG, s. 42.

41 John Caputo ironizuje Heideggerovu snahu myslet autentičtěji, hlouběji, neantropocentricky. Tím se však mívá s jádrem Heideggerova myšlení, jehož cílem je nalézat pro člověka skutečný domov na zemi, kdy se znovu více a bytostněji propojíme s přírodou. Srv. Caputo, J. D., *Demythologizing Heidegger*, c. d., s. 136 n.

42 Heidegger, M., „Věc“, in: týž, *Básnický bydlí člověk*, přel. I. Chvatík, Oikúmené, Praha 2006, s. 35. (Nyní se nachází *Věc v: Heidegger, M., Vorträge und Aufsätze*, in: týž, *Gesamtausgabe*, Bd. 7, V. Klosterman, Frankfurt am Main 2000.)

43 Tamtéž, s. 15.

Může se člověk vůbec naučit dbát věci jako věci, může se přiblížit k její podstatě? Heidegger naznačuje cestu, jak se přiblížit jádru věci, jak se přiměřeně a ryzím způsobem přibližovat k věci. Využívá k tomu básnický přístup Hölderlinův a otevírá nás součtveří nebe a země, sféře smrtelného a božského. Smrtelní jsou lidé jakožto smrtelníci, božské lze charakterizovat jako dimenzi tajemství bytí. Zrcadlová hra a jednoduchá semknutost součtveří pak může dávat bytovat věci jako věci (Heidegger to zpřikladňuje na džbánu⁴⁴). Lze také říci, že součtveří (*Geviert*) uvlastňuje věc jako věc, kdy samo bytí posílá věc do světa a nechává ji prodlévat v tom, co je, co jí je vlastní. Heidegger pregnančně, jak jsme o něco výše řekli, napíše: „Věc věcni“.⁴⁵ Z tohoto pochopení a naladění se nám teprve otevírá skutečná blízkost věci, kdy lidský pobyt s ní souzní a v dosažené vzájemnosti ji „nechává být“, tj. umožňuje ji, aby se ukázala ve své bytnosti a pravdě.

Ukázalo se nám konečně, že i svět v celku se může vpravdě odemykat, opravdu prodlévat ve své pravdě: tehdy svět – jako uvlastňující hra součtveří země, nebe, smrtelného a božského – „světuje“.⁴⁶ To znamená, že pak lze hovořit o součtveřivé události uvlastňování (*Ereignis*), jejíž volání přivádí člověka mezi nebe a zemi a jakožto smrtelníka před božské. Vzájemnost dimenzí součtveří, jejich průtažné odpírání a spojování (přitahování a odtahování) věci podmiňuje, skýtá jim místo. Věcem je tak konečně dovoleno ukázat se v zrcadlové hře jejich vzájemného uvlastnění v časo-prostorové hře součtveří.

Lze se tedy vymknout z vlády machinace a bezodstupovosti, kdy ve svém vlastním zamyšlení dojdeme k nové bdělosti myšlení a naučíme se vskutku odpovídat věcem a světování světa. Z lidí se stanou, dá se říci, skuteční smrtelníci (ti, kteří pochopí svou smrt – smrt je totiž „schránou bytí“ a je třeba se s ní vyrovnat), budou neantropocentricky pobývat mezi nebem a zemí – ve vztahu k posvátné dimenzi přírody –, a věci v novém příchodu bytí a přibližování se k němu budou pro lidi opravdu bytovat (věcnit); člověk začne na zemi vskutku bydlet. Naše promluva bude odpovídat nároku ryzího bytí, nabyde rysů původní *poiésis*. Tehdy se člověk rozepne do krásy, což mu poskytne možnost pobývat v události pravdy, překoná tak úděl zjednávání a opět se dostane k srdci přírody. K tomu je zapotřebí dosahovat náležitě zdrženlivého a nemanipulativního myšlení jako zamyšlení nad pravdou bytí, světlinou a součtveřím. Takové myšlení bude „střednější“ než často machinující vědotechnika nesená technologickou metafyzikou současnosti.

Literatura

- Caputo, J. D. (1993). *Demythologizing Heidegger*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (2006). *Básnický bydlí člověk, přel. I. Chvatík*. Praha: Oikúmené.
- Heidegger, M. (2004). *Věda, technika a zamyšlení, přel. J. Michálek, J. Kružíková, I. Chvatík*. Praha: Oikúmené.
- Heidegger, M. (1989) Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis). In *Gesamtausgabe, Bd. 65*. Frankfurt am Main: V. Klostermann.

---

44 Viz tamtéž, s. 19 nn.

45 Tamtéž, s. 23.

46 Tamtéž, s. 33.

- Heidegger, M. (1990) Einleitung in die Philosophie, in: týž. In *Gesamtausgabe, Bd. 50*. Frankfurt am Main: V. Klostermann.
- Heidegger, M. (1989) Hölderlins Hymnen „Germanien“ und „Der Rhein“, in: týž. In *Gesamtausgabe, Bd. 39*. Frankfurt am Main: V. Klostermann.
- Hölderlin, F. (1977). *Světlo lásky, přel. V. Mikeš*. Praha: Československý spisovatel.
- Novák, A. (2008) *Moc, technika a věda: Martin Heidegger a Ernst Jünger*. Praha: Togga.
- Patočka, J. (2004). *Umění a čas, I*. Praha: Oikúmené.
- Pöggeler, O. (1992). *Neue Wege mit Heidegger*, Verlag Karl Alber GmbH. Freiburg/München: Verlag K. Alber.

PhDr. Ing. Jiří Olšovský, Ph.D.

Autor filosofického zaměření, rozvíjí tvůrčí dialog se soudobými myšlenkovými směry.

Od roku 1997 působí jako vědecký pracovník ve Filozofickém ústavu AV ČR v Praze. Dlouhodobě se zabývá existenciální a fenomenologickou filosofií.

Zabývá se zejména myšlením Kierkegaardovým, Patočkovým a Heideggerovým; ve směru myšlení těchto myslitelů prozkoumává i vztah filozofie a poezie.